

Gardsturisme i Hodalen

Nygjelten

"Og så va' det en familie Bucker som va' her. I gjesteboken før den 20.7.1943 står det: 'Han Per kom i dag som et olja lyn, som vi sier i by'n. Borghild følte seg litt dårlig og gikk og la seg. Jeg forsøkte å hjelpe henne. Esten ringte etter jordmor både uten- og innenfor bygda. Men før han la på røret, var Per kommet, uten å gjøre noe større bråk. Stolt var jeg som ble litt av en jordmor ved samme anledning. Litt senere kom de riktige jordmødre og tok over stellet. Etterpå ble vi traktert med multer og fløte, kaffe og deilige kaker.' Je' vart fødd seks vukkuer før tidleg. Det va' første vinn dagen i triogførte. ... 'n onkel Jens hold' på og slo utmed hafellen. A mor va' rakstkulle, og det va' fil itte så lett, før ho va' langt på vei med meg. Ho sa åt a onkel Jens da det led litt utpå: 'Je fe' fil gå inn å ha frem nonsmat je'. 'n Jens gikk nå der, og vart itte roft inn te' nons. 'Det bli' visst itte non i dag,' tenkte 'n. Men så kom fru Bucker rennand': 'Skal du ikke komme inn og se på odelsgutten da Jens.' Arleth Bucker hadde gjort så godt ho kunna. 'Åge, hent saks og tråd,' hadde a roft, og han hadde svårrå: 'Her kommer saks, tråd kommer siden'. 'n Jens vart sendt før å hente 'i anna turistfrue, Randi Falck Larsen. Ho va' sjukepleier, og bodde på hytten utmed Nordersjøa. Ho kom og så 'ette' at alt va' i orden. Te' slutt kom rette jordmora,

a Margit Sjøvold frå Toljen, men ho vart nå nesten litt fornærma. Ho fekk itte gjort jobben sin, og følte seg visst litt snøtten. Så det vart tri 'jordmødre' som tok imot meg.

Ni da'er ette'på står det ti gjesteboken: 'Takk for en hyggelig stund, og til lykke med odelsgutten. Tormod Rostad'. Han va' prost. Han hadde òg hytte utmed Nordersjøa. Han var nok hit og ga meg velsignelsa 'i vukku ette'på. Såmmå dagen kan en lesa ti boken: 'Alle gode ønsker for lille Per. Takk for all hyggelig vennlighet denne gang. Vel møtt til påske. Håper i fredelige forhold. Randi Falck Larsen.'. Dom hadde nabohytter de to familian' der. Det er tå dom som fekk seg hytte så tidlig som før kriga. Hytter var det itte mange tå den gongen. Bjønnstadhytta borti Letningslien tru' je' va' den første, og den vart bygd i 1922."

Det er Per Nygjelten som blar i gjesteboka og viser fram gamle bilder han har liggende. På et bilde ser vi husa på garden slik de var opprinnelig. Vinterstua i Nygjelten var en bygning i en etasje, og den inneholdt stue, kjøkken og to sovekammers. Vi ser gavlveggen på sommerstua som var helårshuset de første åra etter at de første kom hit. Det var oldefar til Per Nygjelten, Esten Rye, født i 1842, som begynte å rydde gard her i 1869. Bildet er tatt på 1880-

Turistene begynte å komme til Hodalen etter åpningen av Rørosbanen i 1877. I 1902 ble dette bildet tatt av vinterstua på Nygjelten. Den en-etasjes stua er påbygd både i lengda og høgda, og er klar til å ta i mot feriegjestene. Repro: Nøm 43990.

*Nygjelten litt ut på 1900-tallet.
Repro: Nøm 43989.*

talet. På et anna fotografi står skrevet årstallet 1902. Da er vinterstua påbygd både i lengda og høgda. Huset er ikke panelt ennå, men det har alt fått 'hengt på' en sveitserveranda. Dette ble gjort da bestefar Per Nygjelten (1873-1938) var bruker 'Oppi Myren' – som garden blir kalt i dagligtala. Det var på denne tida de så smått begynte å ta imot turister. Nystua var stasstue, og blant anna sto det et fint plysjmøblement uti der. Tanken på gardsturisme var nok den viktigste grunnen til at bygningen ble påbygd.

Det er mange som har sagt at det er rart at det er så store bygninger i Hodalen – Slettan, Trøan, Selbyggen, Bakken, Moen – på mange gardar står det store tømmerhus enda tømmerkog er det ikke rart med i bygda. På gardene var det mye folk – store familier, flere generasjoner, mange unger – så en trengte plass. Men det var òg svært viktig at en kunne huse turister. Husleie, salg av smør, fløte, ost og andre gardsprodukter til turistene ga skilling i pungen. Ved sida av salg av et slakt i ny og ne, av viltskinn, fisk og

Slåttonn på Nygjelten. Her er både turister og hodøler i sving med river og ljåer. I bakgrunnen ser vi Gjelten. Repro: Nøm 9470.

ryper, var turistinntektene det som skaffa fjellbøndene kontanter. Regnskapsbøkene, som er oppbevart i Nygjelten, og som dekker mange år, dokumenterer dette.

På et av bilda i albumet til Per Nygjelten er folk i gang med vinna, karer med ljå og kvinnfolk med rive. De slår og raker mellom stener og enerkjerr. Landskapet rundt er åpent. Det fins ingen bjørkskog slik som i dag. Hafeller skiller jordstykkene fra hverandre, og her og der står det en hesjevedkrase. På bildet ser en noen av gardene, og lengst borte, bak bygningene i Gjelten, skimter en Drengen, en av de store sjøene i Hodalen. I forgrunnen poserer to slåttkarer og 6 rakstkuller. Det er nok ei god blanding av bygdefolk og turister. I alle fall er det et par av kvinnfolka som har hatt på hodet, og de ser ikke akkurat ut til å høre heime i Hodalen! Og det ser ikke ut som de egentlig er med i arbeidet hel-

ler. Per Nygjelten forteller at han tror ikke at turistene var med i arbeidet på garden noe særlig. "Nøern va' nok int'ressert i det som skjedde på garda. Men je' tru' itte at bygdefolk gjorde regning med at turistan' skull' vørr' med i arbe'."

Nygjelten var nok ikke den første garden i Hodalen som begynte å ta imot turister, og i starten tok de inn folk som ikke hadde fått plass på andre gardar. Den aktive turistperioden varte fra omkring 1900 og fram til andre verdenskrig. Krigen ble et markert skille. Gjesteboka i Nygjelten viser dette. Brukeren den gangen, bestefar til Per Nygjelten, førte gjestebok helt fra 1892 og fram til ca. 1930. Etter det begynte gjestene å skrive i boka sjøl.

Det var ikke plass til flere familier samtidig i Nygjelten, men det kunne være flere 'puljer' som kom i løpet av en sesong. Og sesongen kunne bli lang, flere uker om sommeren, i jakt-tida om høsten og i påsken. Ofte var

det de samme som kom igjen år etter år. Det ble skapt vennskapelige relasjoner. Gjester og vertsfamilie hadde ofte kontakt hele livet.

Hvem var det nå som ferierte i Hodalen? I gjesteboka i Nygjelten finner vi familien Diesen – blant andre tidligere kringkastingssjef Thorstein Diesen – som var her i mange år. Et av familiemedlemma var sønnen Erik, som kom hit som ganske liten og var her hver sommer helt til han var ferdig med gymnaset. *"Han var 'to-språklig,'" forteller Per Nygjelten. "Itte før hadde 'n ste' tå toga på Toljen, så slo 'n over te' hodalsdialekt. Han va' 'hodøl' resten tå ferien."* I boka finner vi gravør Florus frå Kristiania, enkefru Trine Rønning, pike frøken Tønsager – det var noen som hadde med seg hushjelp - bonde Magnus og kone Johanne Dørum fra Vang på Hedemarken, skreddermester Asbjørnsen, stasjonsmester Hansen, kunstmaler Davidsen, skuespiller Harald Stormoen, en sorenskriver, en overrettsakfører og en direktør. 'Fine' titler hadde de fleste. Det var nok ikke alle forunt å dra på ferie den gangen! *"Bestefar hadde nok en slags avstand te' turistan"* forteller Per Nygjelten. *"Men turistan' var som et vindu mot verda utafør, dom va' fjernsynet ha's. Han va' veldig flink te' å snakke med dom og ta seg tå dom, og han va' mottakelig før idéer og impulser."*

Hodalen hadde godt ord på seg, og var kjent for godt stell og gjestfrie folk. Naturen – sjø og fjell, flora og fauna – var attraksjoner for de fleste. Naturviterne geologen Gunnar Holmsen og botanikeren Hanna Resvold finer vi òg blant gjestene i Nygjelten. Hodalen er nevnt både i geologisk og botanisk sammenheng etter at de var her. Man-

ge kom for å jakte fugl og for å fiske. Det var lett å komme seg til Hodalen etter at Rørosbanen ble åpna i 1877. Og det er denne hendinga som markerer starten på gardsturismen. *"15 år ette' på b'ynte dom å ta inn turister her på garda"*, forteller Per Nygjelten.

Turistvirksomheta gjorde at folk fikk kontakter. Noen kunne for eksempel stille en hybel til disposisjon for en bondestudent. Slike ting gjorde at det ble lettere for ungdom 'å sleppe fram'. *"Det va' nøern frå nesten kvar gard her i Hodala som fekk utdanning. Av foreldregerasjonen min kan je' nemne Alf Normann Bakken som vart tannlege, Martin Ryalen veterinær, og Øistein Øyen som vart lektor. Det va' itte sjølsagt. Det kosta mye før garden her at den yngste onkelen min, 'n Olav, gjekk på lærarskulen på Levanger under krigen. Men alle fekk att før det. Hele livet viste 'n Olav stor takknemlighet åt hemgarda,"* forteller Per Nygjelten.

Var det noen av 'byfolka' som slo seg ned for godt her i Hodalen, mon tru? Per Nygjelten svarer kjapt: *"Ekte-skapelige forbindelser? Nei, til det vart det fil før stor forskjell kulturelt og sosialt, vil je' tru. Det va' en slags avstand. Je' opplevde fil det je' òg. Je' har gremmes over foreldregerasjonen min som hadde slik onødvendig respekt for fremmundfolk. Åffer skull' itte vi vørr' like bra? Den eneste 'byfrua' her i Hodala je' kan koma på, må fil vørr' a Ingrid Hodal. Ho vart gift på Brynhildsgarden, og vart 'i skikkelig gardkjerring, men som ho sa: 'Jeg trives best med kuene bundet til veggen."*

Etter krigen ble det gradvis slutt på den tradisjonelle gardsturismen. Folk var vel for opptatt med å bygge opp igjen gardene sine og få ting i gang att. Og så begynte folk som hadde leid seg

inn på gardene før å skaffe seg hytte. Det var ikke mange hytter i Hodalen før krigen. Det kom en god del på 50-talet, og enda flere i 60-åra. På 70-tallet satte kommunen en stopper for videre hyttebygging med byggeforbud. I de senere åra har det kommet regulerte hyttefelt, og i Hodalen er det nå til sammen ca. 150, 160 hytter. Noe har blitt borte på veien. I alle fall er det blitt lite sosial omgang mellom hodøler og hyttfolk.

Slettan

Til venstre ser vi sommerstua, til høyre vinterstua. Når det var turister på garden, bodde sjølfolket som regel i sommerstua.

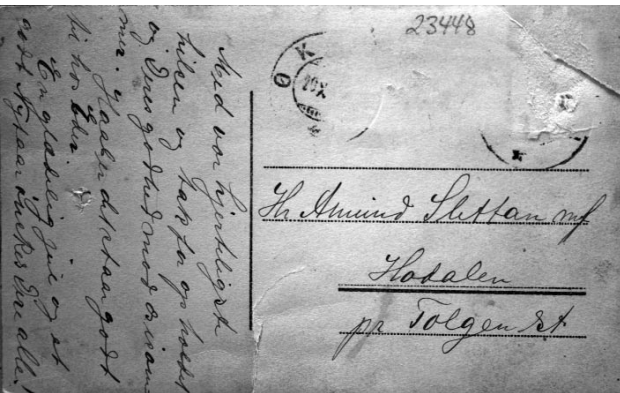
På Slettan har de tatt vare på både brev, gjestebøker og bilder som forteller om gardsturismen. Et eksempel er dette brevet til Torleif Slettan fra Martin Østhagen, datert i Oslo den 13. 6 1960: *"Gode venn Torleif. Takk for brevet jeg modtok for lenge siden. Jeg gleder meg nu da Leif Cook i år har bestemt å ta sin ferie på Slettan og at jeg kommer frem letvint, også har han med sig Påhenger-mottor så vi slipper å ro. Det blir en flot innvielse av den nye Båten som Ungkonen lofte mig da jeg reiste ifra dere ifjorsommer. Kristian kommer kanskje senere da han ikke kjenner denne nye bestemmelsen. Jeg har nu kjøpt mig*

Varmelampe "Infrarøde-stråler" som jeg skal ta med og som skal kurere både dig og Anna og med tiden kanskje den kommer til å hjelpe mig også. Reisen herfra er nevnt den 20de Juni hvis intet uforutsatt intrefjer. Været håper jeg gir os bedre muligheter denne gang. Håper stedets yngre krefter er friske. Vi eldre må finne os i å beholde våre skrøpeligheter. I håp om at vi snart sees sender jeg dere alle min beste hilsen. Martin Østhagen."

Martin Østhagen er en av dem som har vært 'gjengangere' som turist på Slettan. Østhagen kom første gangen før krigen, og i 1960 begynner han nok å bli en gammel mann. I alle fall skriver han: *"Vi eldre må finne os i å beholde våre skrøpeligheter."* Han gleder seg tydeligvis til sommerferien. Han åpner brevet med *"Gode venn"*. Og det er sikkert inga tom frase. Han er ikke den eneste turisten som i åras løp har knyttet varige vennskapsband med vertsfamilien i Hodalen, både på Slettan og på de andre gardene som tok i mot gjester. Påhengsmotoren han skriver om skal gjøre det lettere for kompisene når de skal ut og prøve fiskelykka. Fiske og jakt og turer i fjell og skog var noe av det turistene brukte ferien sin til. Både motoren og lampa med ultraviolette stråler er eksempler på nymotens 'byting' som med turistene fant veien til grenda langt nord i Østerdalen. Lampa har de fremdeles på Slettan, rett nok blir den ikke lenger brukt mot giktplager!

Brevet fra Martin Østhagen er datert i 1960. Da var det mange år sia han kom til Hodalen som turist første gongen. Gjestebooka er påbegynt i 1940, men under krigen er det av forklarlige grunner ikke mange som har

skrevet i den. Den 26. juli 1945 skriver Martin Østhagen: "Efter mange vanskeligheter har jeg atter fåt opleve et deilig Sommerophold på Slettan gård. Takket være Vertsfolkenes enestående Gjæstfrihet og Omsorg i alle deler, og som har for mig bevirket en uforglemmelig tid derfor en Hjertelig tak. Martin Østhagen. Welhavensgt 22 Oslo." I brevet fra 1960 nevner Martin Østhagen Leif Cook. Familien Cook begynte også tidlig å feriere på Slettan. Den 26. juli 1945, samme dagen som vi finner den første helsinga fra Martin Østhagen, skriver Ingeborg Cook også i boka. Hun var en av den tidas 'kjendiser': "En hjertelig takk til alle her på Slettan for et godt samvær, dog mest til vor alles kjære bestemor, hun er det snilleste på jord. Vi bleke og forsultne kom, men dette er nu helt snudd om, vi reiser hjem, som født på ny med gode minner til Oslo by. Og for alt det gode vi fik og for den deilige tiden vil jeg si: Gid det var en mil tilbens og 14 dage til kvelden. Håp om Gjensyn. Ingeborg Cook."

Julekort til Slettan fra gardsturister. På bildet til høyre ser vi dem ved avreise til Tolga stasjon fra Slettan.

Dette er bare et par eksempler på at de samme gjestene kom igjen år etter år. Ofte var det slik at neste generasjon

i en familie fortsatte der den forrige slapp. Da det ble vanlig at folk skaffa seg hytte, var det ofte 'gardsturistene' som fikk seg tomt og bygde.

Asbjørn Slettan forteller at det fra 1950 og utover var mange påsketurister på garden heime hos dem, ofte folk som kom igjen påske etter påske. En svensk familie kom første gangen tidlig på 60-tallet og var på Slettan helt til rundt 1980. "De par siste åra dom va' i Hodala b'ynte dom å bli gamle og helsa svikta. Da bodde dom på Fjellstua. Det som va' tanken med Fjellstua da den vart bygd i 1971, va' at turistan' skull' eta der, og så skull' dom bo på gardan'. Slik vart det itte. Sjøl om det e' ei lita bygd med konsentrert bebyggelse, så likte itte folk å måtte ta seg ut te' meddag. Da va' det at nøern tå gardbrukaran' bygde hyttan' bortmed Fjellstua, med

støtte frå Landbruksbanken, og dom vart leid ut te' turistan'."

"Je' hus'e' ei påske. Det må ha vør' rundt 1970. Da va' det for det første vi 7 - 8 som hørde te' her på garda. Men med alle som leide seg inn her, va' vi te' sammen 30 stykkja'. Mamma og a bestemor laga itte maten åt alle, men det va' i alle fall nøern slektninger som va' her og som ot sammen med oss. Da bodde det folk på samtlige rom. Det va' så dårlig vær den påska, men det va' et ektepar, hus'e' je', som va' ute på ski kvar eneste dag, uansett. Dom vart så bron enda det itte va' én dag med sol. Vi drev med turistan helt te' rundt 1980, og det va' nok lenger enn de fleste andre gardan' her i Hodala. Vi hadde slutta å ta inn nye. Nå va' det berre folk som hadde vør' her før.

Je' tru' itte at vinterstua her på garda vart bygd så stort først og fremst for å ta i mot turister. Her va' det mye folk som hørde garden te'. Her, som på de andre gardan', er det sommårstue. Der bodde vi før, når vi hadde gjester. Turistan' bodde i vinterstuen, men je' tru' at alle ot uti sommårstuen. Mamma og bestemor lagde mat åt alle. Turistan' va' i alle fall mye borti åt oss. Det hus'e' je' frå je' va' liten. Det va' mange slektninger òg, som kom hem att åt Hodala om sommåran og hjalp te' i vinna.

Som unger hadde vi turistunger som lekekamerater. 'ti nabogarda, borti Gjelta, va' det en sommår nøern ryss som va' jamngammel med meg. Vi va' fil en 7- 8-år. Je' så' veldig opp te' dom. Dom hadde itte bestandig greie på ke som va' lov å gjør'. Vi ødela en gong jordet ha's Ola Gjellen.. Vi drev og gjømte oss, og så laga vi ganger ti grasa. Je' fekk skikkelig kjeft da je' kom hem att. "Det går itte an å kjøre nørra slåmaskin der lenger no", sa dom. Bygutan' skjønnte itte at det kunn' vør' gæle å leke ti grasa. Det kunn' fil hende det kom te' en og a'en kulturkollisjon

både før små og store.

Økonomien ti gardsturismen vart mindre viktig ette' kvart. Det va' itte først og fremst for pengan' sin del at vi tok inn turister på slutten, tru' je'. Det var helst bekjentskaper som kom, folk som hadde vør' her tidlegar', gamle venner. Det hendte at vi va' på gjenbesøk òg. Vi lå' over, i alle fall var vi på besøk åt Cook-familien en gong vi va' i Oslo, mor mi, søster mi og je'. Vi hadde stående invitasjon. Vi vart bedt om å sjå om dom når vi kom te' Oslo. Men du vet, her på garda va' vi itte mye te' Oslo. Vi vart hjertelig te'en imot tå a Ingeborg Cook, det hus'e' je'.

Folk som drev med turister fekk avsetning på både husdyrprodukter, bær, fisk og ryper. Folk hadde nok med seg nåe når dom for att, smør og ost og slikt, fisk og ryper, vil je' tru. Slik va' det i alle fall før. Ryper va' salgsvare. Je' har aldri ete rype i hele mitt liv. Salg tå rype va' en del tå levebrødet. Je' va' itte med på snurrufangst tå rype. Det va' slutt da je' vart fødd. Her på Slettan va' det i 20-åra flere vaksne karer. Dom va' visst itte mye heme på garda om vinteren, før da drev dom med jakt og ryppfangst."

Kilder:

Interuju med Per Nygjelten, født 1943.

Interuju med Asbjørn Slettan, født 1956

Gardsrekneskap i Nygjelten.

Album.

Gjestebøker.

Amund Spangen,

7374 Røros

amund.spangen@roros.net